

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SOCIAL PERCEPTION IN STUDENT AGE

У статті наголошено актуальність дослідження проблеми психологічних особливостей соціальної перцепції у студентському віці. Розкрито сутність соціальної перцепції як процесу сприймання, розуміння та оцінки людьми соціальних об'єктів, що надає можливість надійніше визначати успішність і перспективи спільної і узгодженої взаємодії. Процес соціальної перцепції здійснюється за допомогою механізмів, основними з яких слід вважати ідентифікацію, соціальну рефлексію, емпатію. У роботі конкретизовано загальні психологічні особливості розвитку механізмів соціальної перцепції у студентському віці: недостатній розвиток емпатійних здібностей та емоційного інтелекту, знижена здатність до адекватної самооцінки психічних станів, недостатньо сформована гнучкість та вміння брати до уваги потреби, мотиви, установки інших, що впливає на процес міжособистісного сприймання та пізнання у вказаному віці. Емпіричне дослідження проводилось на базі Донбаського державного педагогічного університету у м. Слов'янськ. При визначенні особливостей соціального сприймання студентів було використано: методику діагностики рівня емпатійних здібностей (В. Бойко), методику виміру ригідності (Г. Айзенк), методику емоційного інтелекту (М. Манойлов), методику «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк). Результати діагностики за названими методиками подавались кількісному (за допомогою методів описової статистики) та якісному аналізу. Наявність відсоткових часток досліджуваних із зниженими показниками кожної із діагностованих якостей дає підстави вважати доцільним проведення додаткових заходів для розвитку соціально-психологічних якостей студентів, важливих оптимізації становлення механізмів соціальної перцепції. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку методичної системи розвитку соціальної перцепції студентів з урахуванням їх психологічних особливостей.

Ключові слова: соціальна перцепція, міжособистісне сприймання, емпатія, емоційний

інтелект, ригідність, студентський вік, навчальна діяльність.

The article emphasizes the relevance of the study of the problem of psychological features of social perception in students. The essence of social perception as a process of perception, understanding and evaluation of social objects is revealed, which provides an opportunity to more reliably determine the success and prospects of joint and coordinated interaction. The process of social perception is carried out through mechanisms, the main of which should be considered identification, social reflection, empathy. The general psychological features of social perception in students are specified in the work: insufficient development of empathic abilities and emotional intelligence, reduced ability to adequately self-assess mental states, insufficient flexibility and ability to take into account needs, motives, attitudes of others, influencing interpersonal perception. cognition at the specified age.

The empirical research was conducted on the basis of Donbas State Pedagogical University in Sloviansk. In determining the characteristics of students' social perception were used: the method of diagnosing the level of empathic abilities (V. Boyko), the method of measuring rigidity (G. Eisenk), the method of emotional intelligence (M. Manoïlov), the method of "Self-assessment of mental states" (G. Eisenk). The results of diagnostics according to these methods were subjected to quantitative (using the methods of descriptive statistics) and qualitative analysis. The presence of percentages of subjects with low rates of each of the diagnosed qualities gives grounds to consider it appropriate to take additional measures to develop socio-psychological qualities of students, important for optimizing the formation of mechanisms of social perception. Further research will be aimed at developing a methodological system for the development of social perception of students, taking into account their psychological characteristics.

Key words: social perception, interpersonal perception, empathy, emotional intelligence, rigidity, student age, educational activity.

УДК 37.015.3:316.61-057.87

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.37.30>

Зелінська Я.Ц.

к. психол. н.,
доцент кафедри психології
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Сурмава С.Н.

студентка гуманітарно-педагогічного
факультету
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли людині важко зорієнтуватися в системі соціальних зв'язків, протиріч, важливо пояснити ті особливості, які характеризують людину у пізнанні її стосунків з іншими людьми, соціальними інститутами, складними соціальними явищами. З'ясування соціальних і психологічних чинників, що роблять адаптацію людини в сучасному світі успішною чи неуспішною, дасть змогу допомогти їй зорієнтуватися в нестабільному світі та успішно соціалізуватися. Ця проблема є особливо актуальною в студентському віці, коли відбувається розвиток механізмів соціального сприймання та пізнання особистості, становлення самосвідомості молоді людини, формування найваж-

ливіших вікових новоутворень: вміння взаємодіяти в студентському колективі, відстоювати власну точку зору, розуміти себе та іншого, співпереживати тощо. Поширення опосередкованого спілкування у медіапросторі призводить до втрати навичок безпосереднього міжособистісного пізнання та взаєморозуміння, що негативно позначається на розвитку особистості.

Проблематика соціального сприймання та пізнання знаходить своє вирішення у таких напрямках досліджень: вплив спілкування на соціальне сприймання та пізнання (Г. Андреева, О. Бодальов, Дж. Брунер, Ч. Кулі, А. Міллер, Г. Ньюком, К. Роджерс, Е. Уїлсон, Дж. Холмс та ін.), невербальні характери-

стики спілкування (В. Лабунська, А. Мераб'ян, А. Панасюк, А. Піз, Е. Холл тощо), проблема міжособистісних стосунків (А. Брушлінський, Б. Волков, В. Мясіщев, М. Обозов, В. Ольшанський тощо), психологія розуміння (А. Коваленко), розвиток соціальних здібностей в юнацькому віці (О. Власова), умови розвитку соціально-перцептивних здібностей у юнаків (Т. Белавіна, А. Березіна, І. Іванова), проблеми та особливості міжособистісного сприймання та взаємодії (О. Камалова, О. Павлова, С. Федосеєнкова тощо. Разом з тим залишаються недостатньо дослідженими психологічні особливості соціальної перцепції у студентському віці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість дослідників визначають соціальну перцепцію як складову процесу спілкування (Г. Андреева, О. Бодальов, Дж. Брунер, Ч. Кулі, А. Міллер, Г. Ньюком, К. Роджерс, Е. Уїлсон, Дж. Холмс та ін.). У дослідженнях Г. Андреевої [2], О. Бодальова [3], В. Знакова [5] під сприйманням розуміють складний психічний процес відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності, які впливають у певний момент на органи чуття людини. Соціальна перцепція (соціальне сприймання) розуміється як складний комплекс явищ і процесів, що забезпечують орієнтацію індивіда у соціальному середовищі і забезпечують для нього стан готовності до дії, як зазначають В. Агеев [1]; О. Бодальов [3] та ін. Цей комплекс охоплює як перцептивні процеси обробки інформації, що поступає від органів чуттів, так і мисленнєві, когнітивні процеси.

Узагальнення результатів здійсненого теоретичного аналізу свідчить, що соціальна перцепція – це процес відображення, розуміння і оцінки людьми соціальних об'єктів (себе, інших людей, соціальних груп та спільностей), що надає можливість надійніше визначити успішність і перспективи спільної та узгодженої взаємодії. Процес соціальної перцепції здійснюється за допомогою певних механізмів, до яких відносять ідентифікацію, рефлексію, атракцію, каузальну атрибуцію, стереотипізацію, категоризацію, апперцепцію тощо.

Структуру процесу соціальної перцепції складають: суб'єкт міжособистісного сприймання та пізнання, об'єкт пізнання, сам соціально-перцептивний процес та результат процесу соціального сприймання – власне соціальний образ, який є соціально-психологічним феноменом, що створюється у свідомості індивідів і екстеріоризується ними у міжіндивідний простір для здійснення функції соціального взаємозв'язку (Г. Андреева, О. Бодальов, А. Брушлінський).

На підставі аналізу психологічного змісту соціальної перцепції та її механізмів у науковій літературі виділено структурні компоненти соціальної перцепції: когнітивний, емоційний

та особистісний. Серед чинників, які впливають на процес соціального сприймання виділяють соціокультурні, вікові, гендерні, статеворольові, ціннісні тощо. В студентському віці виділяють зовнішні чинники впливу на процес розвитку механізмів соціального сприймання (оцінка оточення, соціальні стосунки, культурний простір) та внутрішні (розвиток самосвідомості, самоствердження, самореалізації, прагнення до встановлення міжособистісних стосунків та прийняття у групі, природний інтерес і потяг до протилежної статі) (Г. Андреева, Н. Березанська, А. Брушлінський, О. Власова, В. Нуркова, Т. Корнілова, Р. Едвардс, П. Ноллер) тощо.

Студентський вік – це складний період перебудови особистості, що зумовлено змінами соціальної ситуації розвитку. Ці зміни пов'язані зі вступом до вищої школи. В цьому віці молода людина мусить самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, готуватися до професійної діяльності. Вища школа є найважливішим етапом освоєння професії, початком професійного становлення. Студенти в цей період зустрічаються з численними психологічними проблемами у становленні самосвідомості, самооцінки, почуття Я, ідентичності, у самоствердженні, самовираженні, що може виявлятися в агресивній поведінці; формуванням стосунків з однолітками, набуттям почуття індивідуальності і колективної відповідальності (Л. Божович, А. Кияновський, І. Кон, Г. Крайг, Е. Еріксон, Д. Фельдштейн). На думку О. Власової [4], студентський вік є найбільш сензитивним для формування та розвитку механізмів соціального сприймання. При побудові стратегії взаємодії кожному доводиться брати до уваги не тільки потреби, мотиви, установки іншого, але і те, як цей інший розуміє мої потреби, мотиви, установки.

Поруч із подальшим розвитком самосвідомості, загального інтелекту, сфери цінностей та саморегуляції студентів, розвивається і їхня здатність до адекватного сприймання, пізнання та оцінки і прогнозу соціальних ситуацій, їхнього об'єктивного проектування та реалізації через активне використання власних соціально-перцептивних та соціально-регулятивних властивостей, розвивається соціальна компетентність особистості (О. Власова, М. Докторович, І. Зарубінська).

Загалом огляд психологічної літератури з обраної теми засвідчує те, що цілеспрямовані дослідження соціальної перцепції стосувалися лише окремих її механізмів, особливостей та проблем міжособистісного сприймання, формування першого враження у процесі соціальної взаємодії, розвитку соціально-перцептивних здібностей, проте не проводилось комплексних досліджень психологічних особливостей соціального сприймання у студентському віці.

Мета – визначити сутність та зміст поняття «соціальна перцепція» та емпірично дослідити психологічні особливості соціального сприймання у студентському віці.

Методи. Застосовано методи порівняння, класифікація, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизації, абстрагування та конкретизації, тестування та аналізу результатів діяльності з проблеми проведеного дослідження.

Результати. Дослідження психологічних особливостей соціального сприймання у студентському віці проводилось на базі Донбаського державного педагогічного університету у м. Слов'янськ. У дослідженні прийняли участь 45 студентів-психологів, з них 20 юнаків та 25 дівчат віком від 18 до 23 років.

При визначенні особливостей соціального сприймання студентів було використано: методика діагностики рівня емпатійних здібностей (В. Бойко), методика виміру ригідності (Г. Айзенк), методика емоційного інтелекту (М. Манойлов), методика «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк). Результати діагностики за названими методиками піддавались кількісному (за допомогою методів описової статистики) та якісному аналізу.

Аналізуючи отримані результати дослідження за методикою виміру емпатійних здібностей В. Бойка, було встановлено, що показник емпатії (розуміння іншої людини без слів, на чуттєвому рівні, завдяки проникненню в її внутрішній світ) у більшості респондентів «занижений» (55%); «високий» показник має тільки 5%; «низький» показник у 15%; «середній» показник у 25%. Результати, на наш погляд, свідчать про те, що дана вибірка студентів має більш раціональне мислення, ніж емоційне, відповідно це позначається й на соціальному сприйнятті і взаємодії. Рівень

емпатії впливає на психічне особистісне утворення й відповідно на просоціальну поведінку й рівень альтруїзму. Отримані результати представлені на рис. 1.

У результаті проведення емпіричного дослідження за методикою виміру ригідності Г. Айзенка отримані результати преставлені на рис. 2.

Отримані результати є достатньо сприятливими. 50% опитаних студентів мають середній рівень виразності ригідності, тобто не відчувають значних труднощів при прийнятті інших поглядів, нової інформації. 25% досліджуваних мають достатньо високу ригідність, що виявляється в незмінності програм поведінки, власних переконань, поглядів, навіть якщо вони не відповідають реальності, знижують ефективність діяльності, взаємодії з іншими людьми. Легкість у переключенні з одного виду діяльності на інший, здатність брати до уваги потреби, мотиви, установки інших демонструють 25% опитаних.

Результати емпіричного дослідження за методикою емоційного інтелекту М. Манойлова представлені на рис. 3.

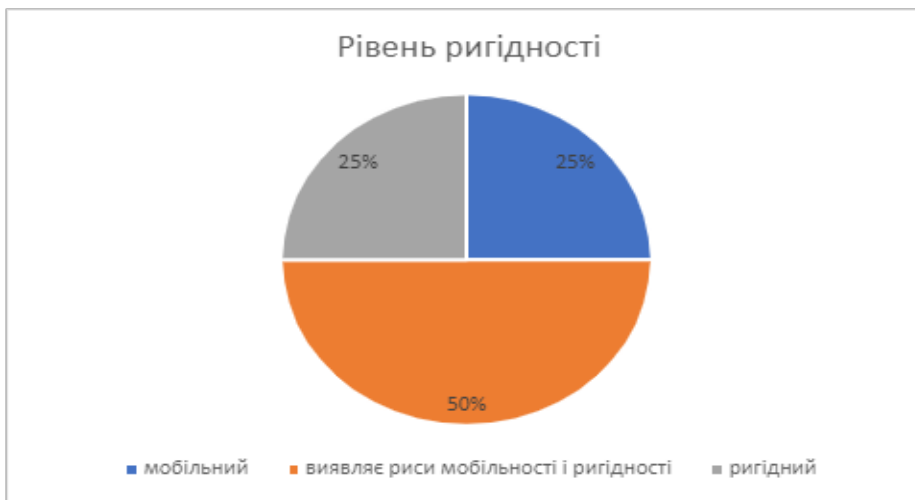
За результатами, наведеними на рис. 3, у більшості досліджуваних «високий» рівень емоційного інтелекту – 55%. Це може свідчити про те, що сучасні студенти достатньо добре можуть відчувати свої потреби та потреби інших людей. Вони добре вміють домовлятися й вирішувати різні питання різноманітними способами. Серед студентів 30% мають «середній» рівень емоційного інтелекту; й тільки 15% відсотків «низький» рівень.

Результати проведеного емпіричного дослідження за методикою за методикою самооцінки психічних станів (за Г. Айзенком) представлені на рис. 4.

Методика «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка дозволяє діагностувати рівень три-

Рис. 1 Узагальнені результати, отримані за допомогою методики «Діагностики рівня емпатійних здібностей»

Рис. 2. Узагальнені результати, отримані за допомогою методики «Виміру ригідності»

Рис. 3. Узагальнені результати, отримані за допомогою методики «Емоційного інтелекту»

можності, фрустрації, агресивності й ригідності. Показник «тривожність» свідчить, що 50% респондентів мають «низьку» тривожність; «середню» – 40%; «високу» – 10%. Більшість студентів, що брали участь в опитуванні, за даним показником виявили стабільний психічний стан, що дозволяє їм сприймати будь-яку ситуацію врівноважено. Студенти експериментують та засвоюють різні соціальні ролі, які на певний час визначають їх спосіб існування. Вхідження в нові ролі вимагає певної адаптації, механізм якої полягає у тому, щоб реальна поведінка відповідала очікуваній. Враховуючи значне інформаційно – інтелектуальне навантаження у вищій школі і непрості відносини з оточуючими, та те що навчальна діяльність у студентів супроводжуються значним напруженням і розбіжностями між бажаннями та досягненнями, тому не дивно, що за таких умов, виникає стан фрустрації. Виходячи з даних дослідження, показник «фрустрація»

у більшості досліджуваних «низький» (55%); «середній» у 35%; «високий» у 10%. Дана вибірка, виходячи з аналізу даних, свідчить про достатню стабільність між поставленими цілями й їх досягненнями. Міжособистісне сприйняття в спілкуванні також врівноважене й стабільне.

Показник «агресивність» засвідчує такі дані: «низька» – 25%; «середня» – 65%; «висока» – 10%. Дані відсотки свідчать про спокійне міжособистісне сприйняття.

Показник «ригідність» засвідчує такі дані: «низька» – 35%; «середня» – 40%; «висока» – 25%. Дана методика дублює показники за методикою Бойко. Найменший рівень ригідності дорівнює 25%.

Отже, такі соціально-психологічні якості студента, як: емпатія, гнучкість, розвинутий емоційний інтелект, врівноваженість психічних станів та ін. визначають успішність соціальної перцепції. Взаємостосунки, взаємодія

Рис. 4. Відсотковий розподіл результатів за методикою «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка

між студентами – це не просто обмін інформацією, вони передбачають взаємну активність партнерів. Успішність спільної та узгодженої взаємодії залежить від рівня соціальної чутливості до людей, психологічної врівноваженості та емоційної чутливості. Недостатня сформованість однієї з цих особистісних якостей може негативно впливати на процес міжособистісного сприймання та пізнання у студентському віці.

Висновки з проведеного дослідження.

Вище викладене стало підґрунтям для таких висновків:

1. Здійснений у роботі теоретичний аналіз свідчить, що соціальна перцепція – це сприймання, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів, що надає можливість надійніше визначати успішність і перспективи спільної та узгодженої взаємодії. Процес соціальної перцепції здійснюється за допомогою механізмів, основними з яких слід вважати ідентифікацію, соціальну рефлексію, атракцію, стереотипізацію тощо.

2. Студентський вік є найбільш сензитивним для формування та розвитку механізмів соціальної перцепції. Поруч із подальшим розвитком самосвідомості, загального інтелекту, сфери цінностей та саморегуляції студентів, розвивається і їхня здатність до адекватного сприймання, пізнання та оцінки і прогнозу соціальних ситуацій.

3. Конкретизовано психологічні особливості розвитку механізмів соціальної перцепції у студентському віці: недостатній розвиток емпатійних здібностей та емоційного інтелекту, знижена здатність до адекватної самооцінки психічних станів, недостатньо сформована гнучкість та вміння брати до уваги потреби, мотиви, установки інших, що впливає на процес міжособистісного сприймання та пізнання у вказаному віці.

4. Емпіричним шляхом встановлено, що показник емпатії у більшості респондентів «знижений» (55 %); рівень емоційного інтелекту (55%) достатньо високий серед студентів, що свідчить про те, що сучасні студенти достатньо добре відчують свої потреби та потреби інших людей; 50% студентів виявляють гнучкість у переключенні з одного виду діяльності на інший. Враховуючи значне інформаційно – інтелектуальне навантаження у вищій школі і непрості відносини з оточуючими та те, що навчальна діяльність у студентів супроводжується значним напруженням, діагностика таких психічних станів, як: рівень тривожності, фрустрації, агресивності й ригідності свідчить про стабільність цих психічних станів у досліджуваних.

5. Наявність відсоткових часток досліджуваних із зниженими показниками кожної із діагностованих якостей дає підстави вважати доцільним проведення додаткових заходів щодо розвитку соціальної перцепції студентів з урахуванням їх психологічних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агеев В. С. Социальная идентичность личности / Социальная психология: Хрестоматия / сост. Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. М.: Академия, 2003. С. 201–211.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. Издание третье, перераб. и доп. М.: Аспект Пресс, 2009. 303 с.
3. Бодалев А. А. Восприятие человека человеком. 2-е изд. М.: Издательский дом «Энциклопедист-Максимум»; СПб.: Изд. дом «Мирь», 2015. 240 с.
4. Власова О.І. Розвиток соціальних здібностей в умовах первинної соціалізації. *Вісник КНУ. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. К., 2004. Вип. 23. С. 102-106.
5. Знаков В.В. Психология понимания мира человека. М.: Институт психологии РАН, 2016. 496 с.
6. Child Psychology and Development For Dummies. John Wiley & Sons. 2011.388 p.